

УДК: 378.147.091.3:78

СТУКАЛЕНКО Зоя Михайлівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка e-mail: stukalenkoz@gmail.com

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Процеси глобалізації та інтеграції в Україні, інтернаціоналізація науки, освіти і культури в реаліях сьогодення потребують пошуку інноваційних шляхів удосконалення і розвитку педагогічної освіти, зростання вимог до професійної підготовки вчителів музичного мистецтва нової генерації.

У сучасній мистецькій освіті професійна толерантність виступає однією із найважливіших умов для успішної діяльності у навчально-виховному процесі, цілісним підґрунтям її динамічного зростання та своєрідною гарантією до підвищення ефективності зазначеного процесу. Тому, зважаючи на вище сказане, дослідження моделі професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва є своєчасним і доцільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема толерантності знаходить належне місце в наукових дослідженнях та є предметом уваги досить широкого кола науковців. Серед учених різних країн, які суттєво вплинули на розвиток проблеми толерантності, слід відзначити: Б. Ананьєва, О. Асмолова, Ж. Бастида, І. Бежа, В. Бочарову, Ю. Василькова, О. Волошину, Б. Гершунського, О. Гриву, Я. Довгополову, Б. Євтуха, Ю. Ірхіну, П. Кінга, Е. Койкову, Ю. Котелянець, Л. Майковську, А. Погодіну, І. Пчелінцеву, А. Садохіна, Т. Сенюшкіну, В. Скуратівського, Г. Солдатову, О. Сухомлинську, Ю. Тодорцеву, У. Тишкова, Т. Шеламанову та ін.

Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження вищезазначених науковців.

Метою статті є визначення моделі професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У педагогічній літературі поняття «модель» (від фр. modele – зразок, мірило для створення чогось) – об’єкт, поданий у найбільш узагальненому вигляді,

розглядається як штучний заміник реального об’єкта, способу стосунків та знань. Моделювання педагогічної проблеми необхідне для максимального полегшення пізнавального процесу шляхом використання штучних утворень у графічній, знаковій або символічній формах. У методології педагогіки метод теоретичного моделювання розглядається В. Загвязінським. Н. Кузьміною та ін.

Будуючи модель формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва, ми дотримувалися низки вимог до процесу проектування моделі, ураховуючи взаємопов’язані структурні елементи, а саме: мету, завдання, підходи та принципи, етапи роботи, напрямки діяльності, особливості суспільних і особистісних потреб, фахові знання, уміння і навички та особливості контролю, оцінювання результативності, ефективність моделі (малюнок 1) [5].

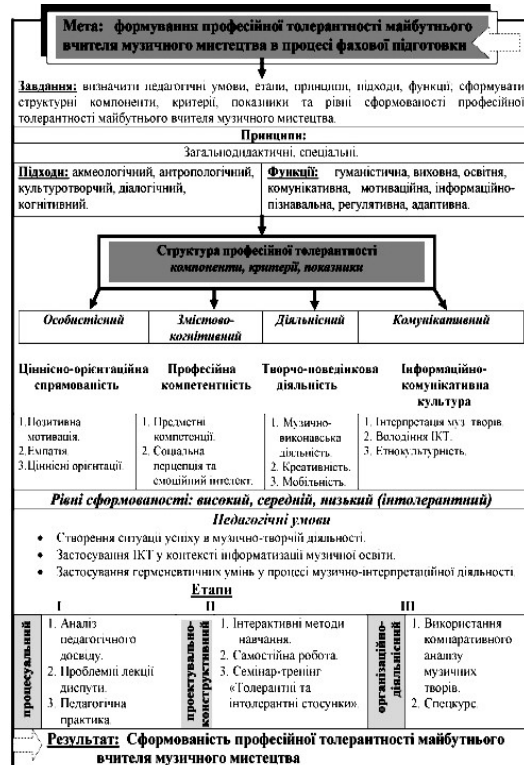

Рис. 1. Модель формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі фахової підготовки

Мету ми вбачали у визначенні особливостей процесу формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва; забезпеченні системи знань, умінь та навичок, необхідних і достатніх для продуктивної майбутньої професійної діяльності, підвищенні рівня професійної толерантності майбутніх фахівців. Відповідно до поставленої мети, ми визначили такі завдання: визначити педагогічні умови для ефективного формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва; запровадити педагогічні умови через етапи, принципи, підходи, функції професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва; визначити структуру, сформулювати компоненти, критерії, показники та рівні зазначеного педагогічного феномена.

Серед принципів, на яких ми базувалися, проєктуючи модель, доцільно виокремити загальнодидактичні, з-поміж яких: релевантність, професійне вдосконалення, принцип науковості змісту і методів навчання, суб'єкт-суб'єктна взаємодія (співробітництво), принципи інтегративності, принцип єдності освітньої, розвивальної та виховної функцій, принцип активності, принцип міцності, принцип доступності, принцип систематичності і послідовності.

Запропонована модель має спеціальні принципи: принцип єдності художнього і технічного, принцип єдності емоційного і свідомого, принцип орієнтації на духовний розвиток особистості засобами музичного мистецтва, принцип індивідуалізації навчання.

Формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва має враховувати комплекс таких підходів, з-поміж яких: акмеологічний, когнітивний, аксіологічний, діалогічний, культуротворчий.

Акмеологічний підхід («акме» – від грец. вища точка, вершина, розглядається як феномен людської природи, вершина зрілості) є визначальним стратегічним орієнтиром, який впливає на особистісно-професійне становлення суб'єктів педагогічної освіти та їхню взаємодію, орієнтує майбутніх учителів музичного мистецтва на постійний саморозвиток, досягнення вершин педагогічної майстерності. Дослідник О. Реан, виокремлюючи один із важливих компонентів акмеології – терпимість, наголошує на толерантному ставленні до світу. «Толерантність як найважливіший компонент акмеології особистості пов'язана також з іншими її компонентами: відповідальністю, саморозвитком,

інтегративністю. Міра толерантності як якості є своєрідним індикатором феномену зрілості» [4, с. 50].

Когнітивний підхід ґрунтується на таких положеннях:

1) розвиток музично-творчого мислення, що є невід'ємним складником процесу оволодіння знань, умінь і навичок. Навчання гри на музичному інструменті, гра в оркестрі не повинні будуватися тільки на сприйнятті і механічному заучуванні окремих частин музичного твору. Студентів слід залучати до активного процесу пізнання суті музичного твору, коли створюються умови для реалізації особистісних орієнтирів; 2) майбутні вчителі музичного мистецтва повинні бути активними учасниками процесу навчання, індивідуальні інтереси та особливості яких необхідно враховувати; 3) процес навчання має не тільки особистісний, а й соціально обумовлений характер. У зв'язку з цим студенти та викладачі повинні залучатися до процесу взаємного пізнання і розуміння один одного і співробітництва під час вивчення фахових дисциплін.

Антропологічний підхід висвітлює міжпредметний зв'язок педагогіки толерантності з педагогічною антропологією. «Педагогіка толерантності є тією освітньою гуманістичною концепцією, яка в змозі забезпечити психологічне здоров'я учасників педагогічного процесу, а значить єдність життєздатності та людяності індивідів» [6, с. 47]. Зауважимо, що антропологічний підхід, який є плюралістичним за своєю суттю, інтегрує методи досліджень природних наук (біологію, анатомію і фізіологію людини, медицину та ін.) і соціально-гуманітарних (філософію, педагогіку, психологію, музичне мистецтво, соціологію, археологію, історію, культурологію, етику і естетику, економіку, політологію).

Сутність його полягає в системності використання даних усіх наук про людину як предмет виховання і їх урахування при плануванні та здійсненні педагогічного процесу. За такої ситуації психолого-педагогічна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва є підґрунтям формування педагогічної майстерності та фахової компетентності і позитивно впливає на якість професійної толерантності особистості вчителя.

Діалогічний підхід зосереджує увагу на толерантності як психологічній характеристиці діалогу. Варто зазначити, що толерантні стосунки у контексті «викладач–студент» у тій чи тій діалоговій ситуації в процесі вивчення фахових дисциплін, є

доказовістю найвищого рівня сформованості професійної толерантності. У процесі вивчення «історії музики» (західноєвропейської, української, російської, музики ХХ століття) студенти ознайомлюються з творчістю композиторів, аналізують написані ними музичні твори різних форм, жанрів і стилів, висловлюють власні погляди, обмінюються думками, доводять пріоритетність культурних цінностей. Діалог між викладачем і студентом сприяє формуванню почуття поваги і шанобливого ставлення до музичної культури різних епох і народів.

Культуротворчий підхід як пізнання і перетворення педагогічної реальності зумовлений об'єктивним зв'язком людини з культурою як системою цінностей. Це тлумачення набуло поширення завдяки досліднику В. Біблеру, який пов'язує поняття цивілізації та культури і водночас протиставляє їх одне одному. Людина містить частину культурних цінностей. Вона не тільки розвивається на основі засвоєної нею культури, а й поповнює її новими елементами. У зв'язку з цим засвоєння культури є розвитком самої людини і становленням її як творчої особистості. Культуролог Л. Баткін стверджує, що «культуру здатні створювати не тільки ті, хто пише музику, але й ті, хто слухає, – за умови, що це становиться для них важливою подією, що збуджує ланцюгову реакцію власного розуму і серця, з якої вони в якійсь мірі виходять оновленими» [1, с. 26]. На основі культуротворчого підходу особистість засвоює культурні цінності, які стимулюють розвиток творчого потенціалу суб'єкта, формують його професійну толерантність.

Дотримуючись вимог щодо процесу проектування моделі професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва, ґрунтуючись на вищезгаданих принципах, меті, завданнях та підходах, подамо алгоритм її реалізації, що складається з трьох етапів, які представляють самостійні блоки, послідовно пов'язані між собою. На кожному етапі розв'язуються завдання з формування професійної толерантності студентів. Відповідно до спроектованого змісту моделі професійної толерантності здійснюється сам процес фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Зважаючи на специфіку вивчення дисциплін історико-теоретичного, музично-інструментального й вокально-хорового циклів, а також концертно-виконавської та виробничої (педагогічної) практик, які проводяться в колективній, груповій та

індивідуальній формах, на кожному етапі формування професійної толерантності ми залучали студентів усіх курсів одночасно. Це дало змогу оцінити якість роботи різноманітних ланок вищого навчального педагогічного закладу й побудувати модель як еталон, спираючись на який, здійснюється орієнтування на результат – формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

I етап (*процесуальний*) передбачав нами впровадження введення педагогічної умови – *створення ситуації успіху в музично-творчій діяльності*. Мета першого етапу полягала в перевірці сформованості толерантності студентів після вступу у ВНЗ шляхом опитування, тестування, виконання письмових робіт. Організаційними формами навчання є: індивідуальні; інтерактивні; конкурси, олімпіади; самостійна робота; педагогічна практика.

II етап (*проектувально-конструктивний*), метою якого є формування базових знань, умінь та навичок у галузі інформаційно-комунікативних технологій та особливостей їхнього застосування у навчальному процесі з дисциплін фахового блоку (Зосереджено увагу на реалізації другої педагогічної умови – *застосування інформаційно-комунікативних технологій у контексті інформатизації музичної освіти*). Завдання полягало у застосуванні різних видів інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), формуванні такого навчального простору, який надає рівні можливості професійної підготовки для кожного.

III етап (*організаційно-діяльнісний*) характеризується впровадженням третьої педагогічної умови – *застосування герменевтичних умінь у процесі інтерпретації музичних творів*. Метою цього етапу є продовження формування професійної толерантності під час вивчення навчальних курсів та спецкурсів, спрямованих на збагачення систематизації знань студентів про досліджувану якість. Студентам потрібно було опанувати три методи, що найбільш повно відбивають динаміку формування герменевтичних умінь: метод цілісного аналізу-інтерпретації музичних творів, метод критичного аналізу та метод компаративного аналізу музичних творів.

Ці методи уможливають пошук балансу між об'єктивним (аналіз) і суб'єктивним (ментальний досвід), що збагачується особистісним смислом (інтерпретація) та передбачає активізацію процесу формування студентом

особистісного розуміння змісту музичного твору, спираючись на суб'єктивний життєвий досвід і особистісні цінності та на цінності загальнолюдські, зокрема, толерантність. Застосовувалися такі герменевтичні прийоми, як образні порівняння, метафори, додаткові асоціації, використання наративізації, алегоризації, дискусії, здійснення незалежного експертного оцінювання виконання студентом музичного твору та виконання творчих завдань.

Організаційно-педагогічна система формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва реалізується в процесі опанування розробленого нами спецкурсу «Професійна толерантність майбутнього вчителя музичного мистецтва», а також під час навчальної роботи, асистентської практики, стажування, у позааудиторній і самостійній роботі.

Таким чином, протягом першого та другого етапів розробленої нами моделі під час вивчення фахових дисциплін у майбутнього вчителя музичного мистецтва формується уявлення про специфіку формування та сутність феномена «професійна толерантність», а на третьому етапі, із упровадженням спецкурсу, розвиваються та поглиблюються професійно-педагогічні базові знання, уміння і навички щодо формування досліджуваної якості.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, на основі теоретичного узагальнення досліджуваного феномену запропоновано модель формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі фахової підготовки, яка містить мету, завдання, принципи, підходи, функції та алгоритм її реалізації, що складається з трьох взаємопов'язаних етапів.

Перспективами подальших розвідок напряму є аналіз дослідно-експериментальної роботи з формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Баткин Л. М. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности / Л. М. Баткин. – М.: Наука, 1989. – С. 26–31.
2. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя / В. И. Загвязинский. – М.: Педагогика, 1987. – 312 с.
3. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования / Н. В. Кузьмина. – Л.: ЛГУ, 1980. – 172 с.

4. Реан А. А. Социальная педагогическая психология / А. А. Реан, Я. Л. Коломенский. – СПб.: Питер, 1999. – 268 с.

5. Стукаленко З. М. Формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі фахової підготовки: дис. ...на здоб. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / З. М. Стукаленко. – Кіровоград, 2016. – 296 с.

6. Тодорцева Ю. В. Формування толерантності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки: дис. ...на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.07 / Ю. В. Тодорцева. – Одеса, 2004. – 277 с.

REFERENCES

1. Batkyn, L. M. (1989). *Italianskoe Vozrozhdenye v poyskakh yndyvydualnosti*. [Italian Renaissance in search of identity]. Moscow: Nauka.
2. Zahvyazynskyy, V. Y. (1987). *Pedahohycheskoe tvorchestvo uchytelya*. [Pedagogical creativity of the teacher]. Moscow: Pedagogika.
3. Kuzmyna, N. V. (1980). *Metody systemnoho pedahohycheskoho yssledovanyya*. [Methods of pedagogical scientific system]. Leningrad: LGU.
4. Rean, A. A. (1999). *Sotsyalnaya pedahohycheskaya psykholohyya*. [Social pedagogical psychology]. Sankt-Peterburg: Vid-vo «Piter».
5. Stukalenko, Z. M. (2016). *Formuvannya profesynoyi tolerantnosti maybutnoho vchytelya muzychnoho mystetstva v protsesi fakhovoyi pidhotovky : dys. ...na zdob. stup. kand. ped. Nauk*. [Formation of professional tolerance future teacher of music in the course of professional training: Dis. ... the muffin. stapas. candidate. ped. Sciences]. Kirovograd.
6. Todortseva, Y. U. (2004). *Formuvannya tolerantnosti maybutnikh uchyteliv u protsesi profesynoyi pidhotovky : dys. ...na zdob. nauk. stup. kand. ped. Nauk*. [Tolerance future teachers in the training: Dis. ... The muffin. Science. stapas. candidate. ped. Sciences]. Odesa.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТУКАЛЕНКО Зоя Михайлівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін мистецького факультету Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: музично-виконавська підготовка майбутніх учителів музики, художньо-естетичне виховання молоді.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STUKALENKO Zoya Mikhailivna – the Candidate of Pedagogical Sciences, lecturer in music theory and instrumental disciplines of art faculty of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko. state pedagogical University.

Circle of scientific interests: music and performing training of future teachers of music, art and aesthetic education of youth.

Дата надходження рукопису 08. 04. 2017 р.